

Наталія МУСІЄНКО

*провідний науковий співробітник ІПСМ,
канд. філос. наук, старш. наук. співроб.*

МИСТЕЦТВО МАЙДАНУ Дослідження з соціокультурної антропології

Київський Майдан 2013–2014-го вписав яскраву і трагічну сторінку до світової історії, що вимагає ґрунтовного аналізу й різносторонньої рефлексії. На окрему увагу заслуговує мистецький креатив протестів. Могутня, імпульсивна творча енергія заповонила площі й вулиці Києва та Інтернет- простір; вона формувала та видозмінювала новий вимір суспільства і самопочуття країни і світу. Як учасник подій, вчений і дослідник художнього простору міста, я зробила спробу окреслити основні тенденції цього феномену шляхом дослідження соціокультурної антропології Майдану.

Часовими рамками дослідження є листопад 2013 — лютий 2014-го. Втім, також згадуються книжки, фільми, виставки, які з'явилися весною і влітку, оскільки творчий процес і народження творів мистецтва складно вкласти в будь-які рамки. Але акцент у дослідженні зроблений саме на мистецтві, народженому у міському революційному публічному просторі, а також створеному спеціально для цього простору (читай Майдану) і поширеному у кіберпросторі. Популярність вказаного явища підтверджують численні журналістські статті та репортажі, присвячені мистецьким проявам Майдану цього періоду. За рамками дослідження залишаються інші міста, де мистецький фактор протестів також був яскраво присутнім: Харків, Одеса та ін.

31 січня 2014 р. концепція вказаних досліджень була репрезентована в ІПСМ НАМ України в Києві, а в травні 2014-го — у Міжнародному центрі підтримки вчених імені Вудро Вілсона у Вашингтоні, а також в Українському Інституті модерного мистецтва в Чикаго.

* * *

Мистецький фактор є доленосним для України, де історично політичні пасіонарії часто рекрутувалися з мистецтва. Після того, як упала козацька держава, український народ творив державу у своєму

мистецтві. І це цілком притаманно та істотно для України, яка була і залишається носієм емотивного начала і не входить до кола обмежень класичного європейського раціоналізму та прагматизму. А отже, і проблема керманіча, проблема керівної сили часто пов'язується з мистецтвом. Зовсім не випадковим є той факт, що Мазепа був композитором, а багато хто з корифеїв мистецтва — політиками [1].

У 2004 р. Помаранчева революція знову засвідчила рушійну для України силу мистецтва. Символами революції стали сцена, мікрофон, намет і телевізор. Телебачення ретранслювало перманентний грандіозний геппінінг, якого ще не бачив світ, і зробило цей світ його безпосереднім учасником. Основними складовими цього геппінінгу стали:

- Постійний багатоденний концерт відомих і невідомих виконавців на Майдані Незалежності в Києві.
- Художні виставки на Хрещатику: виставка «ТАК» у наметі, малюванні лозунгів просто неба біла мерії Києва, 60-ти метровий лист Володимиру Путіну, гігантський Янгол над Майданом тощо.
- Серіал «Веселі яйця» та його миттєва дистрибуція Інтернетом і показ на гігантських екранах над Майданом.
- Вибух новітнього фольклору, що народився на Майдані й розповсюджувався Інтернетом.
- Плетіння помаранчевих килимів народними майстрами в холі Київської Консерваторії.
- Артистичне помаранчеве вбрання Майдану.

Блакитно-білий майдан, який протистояв *Помаранчевому*, також використовував мистецтво, — переважно це були виступи естрадних виконавців, які виконували російські радянські твори. В той же час на *помаранчевих* сценах домінували рок-виконавці з українськими піснями. Звичайно, і там, і там відбувалася характерна для нашої епохи постмодерну еkleктична суміш жанрів, проте саме артистичні доміанти майданів органічно ілюстрували основні міфологеми різних кольорів. *Помаранчевий* рок створював новий світ з новими міфами та героями, з новими правилами гри: з чистими руками і бандитами у тюрмах. Ностальгічна радянська естрада *блакитно-білих* повертала до старих ідеалізованих міфологем тих часів, коли, не виключено, теж зустрічалися чисті руки, і, можливо, деякі бандити також сиділи у тюрмах. Нове і старе в мистецтві ввійшло у конфронтацію, яка підсилювалася цілою низкою соціальних, економічних, але перш за все — психологічних чинників, і ретранслювалася телебаченням, а на виході перетворювалася на політику [2].

Революційні події зими 2013–2014-го у Києві, що поширилися на всю Україну, загострили процеси 2004 р. Триваліший період протестів, їх більш зріла громадсько-політична вмотивованість, а також трагічна жертвовність дали поштовх для фантастичних масштабів мистецького креативу як професійних митців, так і пересічних учасників Майдану.

Фактично, сам Майдан у цей період перетворився на вражаючий артефакт, центром якого, як і в 2004 р., стала сцена. До сцени були прикуті очі країни і світу протягом всієї зими. На сцені змінювалися політики і музикальні гурти, поети і громадські діячі. Проте були й ті, хто знаходився на ній практично постійно: наприклад, *Голос Майдану* Євген Нищук. Актор, заслужений артист України, викладач Київського національного університету театру, кіно й телебачення імені І. Карпенка-Карого, він був голосом Помаранчевого Майдану в 2004 р., голосом Маршу мільйонів 1 грудня 2013 р., і він в повному сенсі цього слова в'їхав на Євромайдан.

В січні 2014-го в інтерв'ю «Українській правді» Нищук розповів: «Взагалі митець є людиною, яка за своєю природою має бути чутливою, приймати близько до серця, це особистість, для нашого ремесла це важливо. А люди зараз на сцені хочуть бачити саме особистостей. Для особистості не може бути байдуже, що відбувається навколо тебе. Моя така позиція була й дев'ять років тому. І я вже заручник самого себе. Бо, вийшовши на Майдан 2004 р. — ніхто тоді не знав, скільки триватиме той марафон — я сказав людям: “Скільки ви тут стоятимете, і я стільки тут буду”» [3]. Далі він з теплотою говорить про колег, які підтримують Майдан — Аду Роговцеву, Раїсу Недашківську, Михайла Ілленка; допомагає своїм студентам-учасникам Майдану, які були звинувачені у тероризмі; під час вказаного інтерв'ю йому було ще невідомо ні те, що найтрагічніші дні Майдану ще попереду, ні те, що після втечі Януковича і відставки уряду саме він, Євген Нищук, *Голос Майдану*, стане міністром культури України.

Протягом листопада-грудня 2013-го на Майдані відбулося два серйозних протистояння. Першим став розгін студентів 30 листопада, що практично переформатував всю риторика Майдану: від боротьби за євроінтеграцію до боротьби проти існуючого режиму. Другим таким фактором стала спроба розігнати Майдан в ніч з 10 на 11 грудня, коли тисячі киян вночі зібрались на Майдані і завадили його розгону. Святкування ж Нового 2014 р. проходило у мирному, оптимістичному настрої.

Новий рік на Майдані

31 грудня 2013-го кияни зібралися на Майдані, щоб підтримати протестувальників і зустріти разом Новий рік. Таку кількість людей у новорічну ніч Майдан Незалежності бачив тільки під час зустрічі 2005 р., після перемоги Помаранчевої революції. Звичайно, новорічні свята традиційно є прекрасним моментом для влаштування різноманітних імпрез, перформансів, креативних інсталяцій, тощо (фото 1).

Оскільки конструкція ялинки перетворилась на культову революційну інсталяцію, то активісти запросили киян прикрасити своїми іграшками живі ялинки біля Національної консерваторії. На цей заклик відгукнулось багато містян, і ялинки швидко вбрали у святково-новорічне вбрання. Також живу ялинку встановили на Хрещатику, біля київської мерії. Художники-волонтери прикрасили знамениту майданівську сцену, а художня майстерня Києво-Могилянської Академії «Антресоля» подарувала Майдану свого синього Євроконя. Його місія полягала в тому, щоб привезти українців до Європи у 2014-у, — році синього дерев'яного коня.

Імпреза «Новорічна пошта любові євромайданівців» теж підняла дух учасникам протестів, коли за кілька годин до настання 2014 р. чарівні янголята почали збирати їх новорічні побажання. Ці ж самі янголята вже за тиждень провели флеш-моб «Українське Різдво: народження України»: розписані кульки учасників об'єдналися в одне жовто-блакитне українське серце.

Мистецьке Об'єднання «ОстаNNя Барикада» запрошувало киян зустрічати «Барикадний Новий Рік»: «Вперше в житті у Вас є можливість зустріти Новий рік на барикадах! З нами ті, хто стояв пліч-о-пліч в холод і негоду, хто не лякався міліцейських кийків. А тепер ми спільно відсвяткуємо прихід Нового Року. Українці як вміють боротися, так вміють і святкувати! У новорічну ніч 31 грудня — 1 січня на великій сцені Майдану <...> виступлять: Руслана, Танок на майдані Конго, Марія Бурмака, Тартак, Лама, Kozak System, Юлія Лорд, Мандри, С.К.А.Й. Восьмий щорічний “Зірковий Вертеп” вперше відбудеться на сцені Євромайдану, о 21.30: [це] Лірник Сашко, Брати Капранови, Лесь Подерв'янський, Фагот, Фоззі, Богдан Бенюк, Марія Бурмака, Анжеліка Рудницька, Іван Леню, Сашко Положинський, Фома, Світлана Поваляєва, Володимир Ар'єв, Андрій Парубій, Олесь Доній, Євген Нищук, Артем Полежака, Сергій Поярков. О 23.45 планується зафіксувати рекорд для “Книги рекордів Гіннеса”. Така велетенська кількість людей у світі ще не співала свій національний гімн. Заспіваємо “Ще не вмерла Україна!” разом! 31 грудня з 21.00 всі на Майдан!» [4].

Фото 1

Гімн України виконувався на Майдані багато разів на добу, але його виконання в Новорічну ніч стало особливим, бо тоді його заспівали близько 500 тисяч українців, що в такий спосіб навіть встановили новий світовий рекорд. Під час масового виконання гімну України усі присутні на Євромайдані запалили ліхтарики та підняли їх догори. Це був мега-перформанс Майдану. Валентин Сильвестров тоді ділився своїми враженнями з журналістами газети «День», зазначивши, що, коли весь Майдан заспівав «Ще не вмерла Україна», то це було щось дуже особливе, адже «гімн України — дивовижний. Спочатку він начебто не справляє враження, але це лише на перший погляд. Насправді його створив Михайло Вербицький — церковний композитор середини XIX ст. Він жив в Австрійській монархії, мабуть, дуже любив Шуберта, у нього був мелодійний дар — це помітно з його літургій. Він був церковним композитором. І ось ця патріотичну пісню він теж створив як церковний композитор. Це ж алілуя, розспів (наспівує). У гімнах ніде такого немає! Це унікальний твір: це — гімн України, але в ньому є ознаки літургійного початку. У цьому гімні затонула якась пам'ять про літургію, про всеношну. У цьому простому наспіві немов дме вітер, немов гілки дерев співають» [5].

Інсталяції

Головним символом і центральною інсталяцією Майдану стала Євроялинка, або Йолка — вкрита різноманітними плакатами

величезна структура для новорічної ялинки, встановлення якої стало офіційним приводом для розгону студентів на Майдані наприкінці листопада 2013 р. Плакати на ній мінялись і доповнювались, в залежності від ситуації. А світові мас-медіа швидко зробили її відомою в усьому світі. В серпні 2014 р. знамениту Євроялинку було передано до Музею Майдану, який провадить опис і атрибуцію кожного з елементів цієї унікальної інсталяції.

Взагалі інсталяцій на Майдані не бракувало. Київський художник Саша Курмаз назвав сам Майдан тотальною інсталяцією. Цю точку зору поділяє і художник Пьотр Павленський з Санкт-Петербурга, який працює в жанрі радикального політичного перформансу: він приїхав до Києва брати участь у подіях на Майдані і допомагати протестувальникам. Він назвав Майдан великим мистецьким твором, тому що саме тут іде життєтворення, виникають нові моделі взаємодії між людьми.

Інсталяціями, практично, були і барикади Майдану, які створювали його особливий контекст. Вони пережили свою швидку еволюцію: від невеликих символічних загороджень, які дійсно мали вигляд арт-інсталяцій, до серйозних укріплень, часто створених з льоду та снігу (фото 2, 3).

На розі Інститутської та Хрещатика, неподалік від барикади «Львівська брама» протестувальники почали складати разом дощечки з назвами різних міст та сіл, а також районів Києва. В результаті дуже швидко з'явилась креативна конструкція, що символізує єдність України. Вона збільшувалась щоденно. Назвемо її *географічною інсталяцією*. Біля неї завжди було багато людей — протестувальники додавали свої дощечки, просто вивчали географічні назви. Були деякі дощечки за назвами закордонних міст, але в основному це була захоплююча подорож Україною.

Географічна інсталяція не витримала сурової зими. Коли почалися морози, деякі дощечки потрапили у багаття для обігріву, а під час кривавих днів 18–20 лютого вона була практично знищена у вогні. Залишилися лише деякі уламки (фото 4).

Особливу популярність користувалась інсталяція «клітка». Її розмістили на розі вулиць Хрещатик та Б.Хмельницького. В клітці розташовувалась лялька, що зображала Віктора Януковича, а поруч з нею стояв стіл з трьома стільцями — для суддів. На клітці англійською було написано «Янукович — вбивця». Всі охочі могли сісти на ці стільці і в якості суддів винести свій вирок обвинуваченому в клітці. На Європейській площі була зроблена інсталяція, що представляла собою грушу для биття з портретом колишнього очільника країни.

Фото 3

Фото 2

Фото 4

Після загибелі героїв Небесної сотні на Майдані з'явилися численні маленькі та великі інсталяції, що вшановували пам'ять героїв і були постійно заставлені квітами і лампадками. Наприкінці лютого — на початку березня 2014 їх було море: Київ сумував, прощаючись із загиблими.

Митець street-art Єжи Коноп'є вважає себе не художником в класичному розумінні, а людиною, яка змінює простір; свою інсталяцію «Мішені» на майданівських барикадах він називає провокаційною. Перший варіант інсталяції не дожив до ранку; тоді автор зробив висновки і відновив інсталяцію в іншому місці — на стіні Мистецького

барбакану, а також доповнив її супроводжуючим текстом. Там, на розі Хрещатику та Прорізної, інсталяція перебувала доти, доки Барбакан не переїхав до галерей, де перетворився на артефакт революції.

Мистецтво плакату

У цей період плакатний революційний креатив стрімко набрав популярності: від саморобних сатиричних плакатів до Інтернет-спільнот «Страйк-плакат» і «Крапля в океані», які блискавично реагували на всі події актуальними постерами. Була задіяна зовнішня реклама, причому не тільки з постерами, виготовленими у поліграфічний спосіб: «Я дишаю вільно» та «AngryUkrainians», а також зроблені просто на порожніх рекламних щитах: «Коктейль Грушевського», «Заборонено забороняти». Українська революція змінила назву популярної гри з AngryBirds на AngryUkrainians, а також переосмислила твір американського street-art художника Шепарда Фейрі (плакат Obey).

Плакати, як важливі засоби виразу громадянської позиції, з'явилися вже на першій демонстрації 24 листопада 2013-го, коли тисячі людей заповнили вулиці Києва, щоб продемонструвати своє прагнення євроінтеграції. Переважна більшість складалась з саморобних плакатів з прямими політичними вимогами чи гостро-сатиричним змістом. Безумовно, там були також плакати, зроблені професійними художниками. Всі ці твори креативно висловлювали ставлення громадян до влади. Після побиття студентів у ніч на 30 листопада та великої демонстрації під назвою «марш мільйонів», що відбулася 1 грудня 2013-го кількість плакатів суттєво зросла. Саме тоді з'явились творчі об'єднання «Страйк-Плакат» і «Крапля в океані». Митці, рекламисти, художники долучились до протестів своєю творчістю. Інтернет-спільнота «Страйк-плакат» стрімко набирала популярності — її постери користувались значним попитом. Здавалось, що ніколи ще маленький принтер не почував себе таким героєм. Художники творили анонімно і швидко знаходили універсальні образи. Одним з перших став плакат «Кривава Йолка». Саме з ним багато хто вийшов на демонстрацію «марш мільйонів» першого грудня. В епоху цифрових технологій до художників приєднались майстри мем-плакату тощо.

Київ став плакатною столицею світу: такої кількості плакатів, фотожаб, демотиваторів і малюнків ніхто не очікував. І менш за все цього очікували в єдиному в Європі офіційно зареєстрованому «Музеї плакату», що знаходиться в етнографічному музеї «Пирогово». Музейники почали відстежувати плакатну творчість, оголосили конкурс народного протестного плакату, створили сто-

рінку у facebook, яку щодня відвідували тисячі людей. На відміну від спільнот, де автори діють анонімно, Музей, навпаки, намагався встановити та зберегти авторство плакату. Звичайно, це було не завжди можливо, оскільки анонімність захищала від політичних переслідувань авторів найбільш жорстких творчих плакатних меседжів.

«Майдан підняв якусь феноменальну мистецьку хвилю, пояснити яку не може ніхто. З Помаранчевою революцією навіть порівнювати нічого, — писав на початку лютого 2014-го директор “Музею плакату”, редактор журналу “Музеї України” Віктор Тригуб. — Революція затягується. Значить, будуть нові шедеври! Митці виходять на Майдан» [6].

Журналісти дуже влучно назвали «креативними партизанами» творців ідеї, плакатів і сайту «Крапля в океані». У неспокійні часи ці люди своїх прізвищ не розголошували. Натомість вони блискавично швидко реагували на події. Перша «крапля» з'явилась в ніч на 1 грудня 2013 р., коли був намальований прапор з меседжем «Я відповідаю за те, що буде завтра. Я крапля в океані». Потім було вирішено зробити для «Краплі...» окремий постер. Від постерів автори «Краплі...» перейшли до відео-портретів учасників протесту, — власне, саме тих «крапель», з яких і склався океан Майдану. Ці відео-портрети вони викладали на свій сайт. Пізніше, вже у квітні 2014 р., під назвою «Крапля в океані» у віденському «Künstlerhaus» відбулася виставка мистецтва української революції, присвячена художнім та візуальним аспектам протестного руху в Україні 2013–2014 рр.

Ілюстратор Саша Годяєва вважає, що митець не придумує нічого: він лише ретранслятор настроїв, думок та емоцій, які вирують у суспільстві. Після загибелі Сергія Нігояна, — першої жертви на Майдані, — вона створила образ українки, яка плаче кривавими сльозами.

Перед новорічними святами з'явилися креативні листівки на тему Майдану. Книжковий дизайнер Ілля Стронговський створив одну з найпопулярніших листівок тієї зими, — «Йолка», яка швидко перекочувала на сувенірні магніти та футболки й надовго оселилася як у мережі, так і в сувенірних кіосках. Особливо вдалою вийшла листівка «Greetings from Kyiv».

В лютому народилась мистецька ініціатива «Листівки з Майдану», спрямована на підтримку постраждалих на Майдані та їхніх родин. Проект складався з двох елементів: листівок з Майдану та історій з Майдану.

Листівки — це серії робіт, створених сучасними художниками. Митці, які брали участь у Майдані, створювали свої роботи в якості

роздумів про Майдан. Ці листівки розповсюджувались на Майдані і були доступні для скачування і друку для всіх охочих. Їх можна було відправити як частку протестного духу своїм друзям і рідним в Україні та світі.

Історії — це акція, протягом якої сучасні художники відвідували лікарні і разом з пораненими працювали над мистецьким втіленням їхніх історій. Лада Наконечна та Алевтина Кахідзе першими пристали до цієї ініціативи і відвідали лікарню, де поспілкувались з волонтером-медиком Олесею Жуковською, яка отримала важке поранення, — на щастя, її вдалось врятувати. До проекту долучились також Тетяна Войтович, Саша Курмаз, Марія Павленко, Іванна Яковина, Євген Самборський та інші. Свої роботи надали, серед інших, Анатолій Белов, Ксенія Гнилицька, Тетяна Кремінь, Леся Хоменко та Олександр Бурлака.

Фотографія

Фотографія є мистецтвом фіксації миттєвості. Її сучасні можливості в епоху цифрових технологій, зокрема миттєвого тиражування, зробили її одним з головних інструментів Майдану. З першого дня протестів у них брали участь фотографи. Їх твори найшвидше ставали відомими завдяки соціальним мережам та інтернет-виданням. У порівнянні з Помаранчевою революцією 2004-го, у 2014-у цифровими фотокамерами була озброєна значно більша частина протестувальників. Якщо фотографії 2004 р. у багатьох зберігаються в фотоальбомах, то світлини протестів 2014-го викладені на сторінках facebook.

«Яскрава медійність є однією з ключових характеристик протесту на Майдані, — писала на початку лютого Аліса Ложкіна в “Art-Ukraine”. — Ніколи до цього політичні події в Україні, а тим більше документація суспільних протестів, не була так естетизована» [7].

Фотографія стала важливою складовою пісенних кліпів, які швидко розходились соціальними мережами. Важливим аспектом було не тільки миттєве розповсюдження фотографій, але й проведення фотовиставок просто неба. Ці інсталяції в гарячих точках Майдану підкреслювали присутність фотографів в якості учасників протестів, а не тільки як професіоналів, що документують важливі події.

Перші вуличні фото-виставки, присвячені Майдану, з'явилися у грудні. В рамках міжнародного проекту InsideOut Project, метою якого є трансформація людських повідомлень у мистецький

контекст, на стіні будинку № 15 по вул. Ярославів Вал була розміщена галерея портретів демонстрантів Євромайдану. Це зробили француз Арно Люме, українські художниці Алевтина Кахідзе та Ірина Соловей (остання з платформи «Велика Ідея») та фотограф Євген Чорний. Потім її розширили і розмістили на загорожі перед Центральним універмагом, вже безпосередньо біля барикади на розі вулиць Хрещатик та Б. Хмельницького.

З боку Європейської площі, на так званій Першій барикаді Майдану, 21 грудня відкрилась фотовиставка «Майдан. Людський фактор». Ідея виставки належала Аліні Малюшкіній; організаторами виступили Наталя Кравчук та Макс Левін, а редакторами — Михайло Чернічкін та Павло Подуфалов. Відомі українські фотографи задекларували свою участь у протестах бажанням розповісти Україні та світу, як українці стали нацією.

В грудні 2013-го ніхто не міг собі уявити подій найближчих місяців. 12 лютого третю фото-виставку «Майдан. Людський фактор» було змонтовано на огорожі Національної парламентської бібліотеки по вул. Грушевського, практично на місці запеклих боїв.

З перших днів на Майдані був присутній фотограф Владислав Мусієнко. Він бачив, — і завдяки його фотографіям це бачили тисячі людей, — і найтрагічніші моменти, і часи затишшя, і виступи митців. Він зник кількаразово прокидатися протягом ночі, щоб перевірити, чи не намагаються знову розігнати Майдан. Серед майданівських робіт цього фотографа мало портретів, тому що йому важко виокремити якогось одного протестувальника з-поміж інших. На своїй сторінці в facebook 19 лютого Владислав записав: «Я дивлюсь на людей, які, як мурашки, пруть торби з їжею, з ліками, розбирають бруківку, і у мене ком в горлі. Які Люди». Це були дні, коли протистояння дійшло до трагічної межі: гинули герої, не працювало метро, а кияни попри все стягувалися на Майдан, везли і несли все необхідне. Тил (Київ) годував свій Фронт (Майдан).

Натомість фотограф Ігор Гайдай зосередився саме на портретах учасників протесту. Зі своєю дружиною та асистентом Ніною він розпочав проект «Обличчя свободи. Майдан». Власне, цей проект став логічним переходом від попереднього — «Українці. Початок третього тисячоліття», над яким Гайдай працював 7 років. Той вийшов окремою книгою і вмістив понад 130 портретів сучасних жителів країни, від пастуха до президента. Виставка фотографій Ігоря Гайдая відбулася вже в березні 2014-го, у рамках 11-го Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays.

Також у березні 2014-го київське видавництво «Основи» спільно з агентством ArtManagement анонсувало підготовку ілюстрованого видання «EUROMAIDAN — History in the making», що в фотографіях розповідає про події. Ініціювали це видання Володимир Кадигроб, Богдана Павличко та Катерина Тейлор.

Скульптура

Скульптура на Майдані була представлена перш за все дерев'яними фігурами майстра з Коломиї Ярослава. Він розмістив їх біля барикади «Львівська брама», що перекривала вул. Інститутську. Прізвиська свого Ярослав не називав, а докладніше про нього можна дізнатися з фільму «Громадянин» режисера Олександра Шкрабаката та кінооператора Андрія Котляра. Авторів, — студентів Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенко-Карого, — було заарештовано через обвинувачення в організації масових заворушень. З фільму ми дізнаємось, що батьки скульптора і він сам були репресовані за політичними мотивами: мати відсиділа 14 років, батько 10, а сам він 7 і 3. Зараз тут, на Майдані, він творить свої дерев'яні скульптури «молящоїся матері». Така його тематика — це він хоче виразити суспільству, це він вміє роботи. «Хтось вміє співати, хтось вміє грати, а мій інструмент оце», — говорить скульптор і продовжує вирізати пилою фігури «молящоїся матері» для Майдану (фото 5).

Французький street-art художник Roti висловив свою підтримку і солідарність з протестувальниками, подарувавши Майдану скульптуру «Нова Україна», яка зображує жінку, що вириває з глибин. Так алегорично митець побачив українську революцію. Про це писало американське видання «The Huffington Post», що надрукувало есей письменниці та вченої Александри Паріш, яка перебувала в Києві тієї зими й, зокрема, бачила роботу на скульптурою [8]. Восени 2013-го Roti брав участь у фестивалі Гогольфест у Києві і пообіцяв новим друзям невдовзі повернутися. Художник давно працював над концепцією скульптури, яку хотів встановити у Парижі. Революційні події на Майдані пришвидшили його повернення до Києва, надали нового сенсу ідеї скульптури, а також її місцезрештуванню. Вже через два дні після прибуття до Києва художник чудом знайшов величезну плиту рожевого мармуру і майстерню. Він розпочав роботу, працюючи по 14–16 годин на добу. На 13-й день скульптура була закінчена. Художник назвав свою роботу «Нова Україна». Вона стала для Roti втіленням символізму, надії і енергії — всього, що він відчув

Фото 5

на Євромайдані. Встановлення на Майдані двометрової скульптури, яка важить 4 тони, відбулось на Православне Різдво, 7 січня 2014 р. під українські патріотичні пісні у виконанні «DakhDaughtersBand». Оголошення про подію не було, адже сам факт встановлення скульптури не був санкційованим. Проте автор сподівається, що його скульптура залишиться на сотні років згадкою про Українську революцію.

Встановлена у спокійний різдвяний день скульптура пережила всі буремні й трагічні події Майдану. Біля неї гинули герої 18–20 лютого. Згодом ця скульптура опинилась під залишками барикад і сміттям після пожежі. Як і весь Майдан, потім її вбирали і клали до неї квіти на честь загиблих (фото 6, 7, 8).

Живопис

На Майдані можна було зустріти різні форми і жанри живопису: від street-art до портрету та декоративного живопису. Відразу з'явилися різноманітні мурали та графіті, — адже вони, в принципі, найбільш співзвучні духу революції (фото 9).

На межі XIX і XX ст. американський художник Роберт Генрі (Robert Henri) висловив і обґрунтував думку про те, що художник має право відображати тільки щось із власного досвіду, — тільки те, що він пережив. Художники на Майдані отримали новий досвід. Більшість з них прийшла туди перш за все в якості протестувальників;

вони брали участь і у важких протистояннях, і у буденних справах. Проте вони залишилися художниками, які в той чи інший спосіб відображали Майдан.

Гліб Вишеславський, активний учасник Майданів: і в 2014 р., і в 2004 вийшла книга його фотографій «Майдан Свободи». Після трагічних лютневих подій художник створює триптих «Небо Майдану». Це промовистий асамбляж, де Вишеславський використав речі, зібрані ним після боїв, а також на Майдані після пожежі в будинку Профспілок: бруківку, рукавички, пляшку, у якій готували коктейль Молотова; протигаз, жовто-блакитну стрічку та металевий дріт.

Для багатьох українських художників це вже друга революція. Матвій Вайсберг також був на Майдані і в 2004-у, і в 2014-у. Він був на Грушевського та Інститутський. Художник згадує, що перші два місяці Майдану він не міг працювати, — настільки сильними були емоції й переживання. Він виходив на вулицю як громадянин, як сотні тисяч простих людей, а не як художник. Багато фотографував, а писати зміг тільки під час перемир'я. Працюючи уже згодом, він створив проект «Стіна», що складається з 28-и робіт. Він казав, що згодом зрозумів, що його палітра нагадує йому землю на Грушевського: попіл, гар шин, дим.

З перших днів на Майдані можна було зустріти Марину Соченко, художника і викладача Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, — з мольбертом, за котрим вона зосереджено працювала, запевняючи, що і як художник, і як громадянин вона не має права пропустити ці моменти.

Художник і учасник протестів Максим Вегера наприкінці січня влаштував своєрідний пленер поблизу лінії вогню на Грушевського. Фотографія художника, який з мольбертом з натури малює революційні бої, облетіла ЗМІ, а журнал «ART UKRAINE» назвав це своєрідним омажем Делакруа і творчості співця Паризької комуни Оноре Домье [9]. Звичайно, це був не поодинокий випадок — художники на Грушевського писали портрети учасників протесту, а також барикади і майже батальні картини, а фотокореспонденти інформували про це світ.

Знайшлось на Майдані місце і декоративному живопису. На прохання афганців київські художники і мистецтвознавці розписали їх намети, розташовані за стелою Незалежності. Серед інших, там працювала художник Світлана Бердник-Мальована. Невдовзі декоративний майданівський street-art з'явився на вантажівках.

Фото 6, 7, 8. Roti. Нова Україна.
Вигляд після установки, після розстрілів
18–20 лютого 2014 р., жалоба за загиблими.

Фото 8. Графіті на місці знесеного будинку доби конструктивізму на Хрещатику, біля готелю «Дніпро»

Біля стели Незалежності у грудні з'явилась відкрита галерея «Арт-Майдан»: художники малювали свої картини на підтримку Майдану і виставляли їх просто неба. Серед них — Матвій Вайсберг, Роман Мінін та Інара Багірова. Ідея створити на Майдані своєрідну виставку належала студентам і випускникам Львівської академії мистецтв; до них приєдналися художники з Харкова та Києва.

Ще один цікавий мистецький проект, в рамках якого малювали типових учасників Майдану, започаткували художник-ілюстратор Олександр Ком'яхов та журналіст Андрій Приймаченко.

В лютому 2014-го поруч з барикадами на Грушевського соціальний художник Sociorath задля підтримки волі та духу тих, хто стояв на передовій, створив трилогію «Ікони революції»: його Тарас Шевченко носить бандану, Леся Українка — протигаз, а Іван Франко — будівельну каску.

Художники працювали на Майдані і фіксували як перші, ще мирні, дні, так і, вже пізніше, гарячі бої. Після появи перших героїв відразу з'явилися їхні художні портрети, — зокрема, козака Михайла Гаврилюка, якого 22 січня 2014 р., під час протистояння на вулиці Грушевського у Києві, захопили силовики, побили, розділи догола, словесно принижували і знімали все це на фото та відео. Відео, розповсюджене в соціальних мережах, обурило українців.

Карикатурист з Коломиї Ігор Бежук працював цього разу у серйозному стилі: він в чорно-білій палітрі зобразив профіль Гаврилюка, який посміхається. Ілюстратор дитячих книжок, киянка Марися Рудська зобразила Гаврилюка зі списом, як переможця лихого змія. Київського художника Сергія Позняка вразила стійкість побитого козака з Майдану, і він написав аквареллю портрет Михайла Гаврилюка, на якому козак мужньо стискає в руці дерев'яний хрест.

Художні та фото-портрети становлять значний пласт мистецтва Майдану, і це дуже важливо для збереження національної пам'яті.

Художник Олександр Мельник протягом майже всього Майдану мужньо простояв зі своєю роботою «Бачу справи твої, людино», на якій зображено очі Господні. Зі зворотного боку картини написано: «Ви прекрасні!!! Я вас люблю!» Так художник підтримував протестувальників. В картину влучило три кулі беркутівців, проте очі зображень залишилися цілими. Натомість сам художник був поранений.

Відомий майстер політичної карикатури Олег Смаль відкрив свою виставку просто неба 5 лютого на Європейській площі.

Юрій Журавль, графік, громадський діяч, лідер та вокаліст рівненського гурту «OT VINTA», був на Майдані зі своїми музикантами з 21 листопада 2013-го. Він придумав і намалював шеврон Самооборони Майдану, а також десятки революційних малюнків, яким письменники брати Капранови придумали назву «монументальний шарж». Він влаштував свою революційну виставку на Грушевського, просто неба, і вона потрапила під кулі. Відразу після трагічних подій 18–21 лютого 2013-го він намалював «Небесну сотню», що, вірогідно, є першим зображенням героїв. Свою пісню «Балада про сіль» гурт «OT VINTA» теж присвятив Небесній сотні:

Від самих Варяг аж у Греки дорогу
Своїми кістками мостили брати,
Померлих ховали, молилися Богу
І далі рушали, бо мусили йти.

Художниця Світлана Калінічева створила проект «Пам'ять» для збереження пам'яті про героїв: відразу після трагічних подій на Майдані вона взялась намалювати усіх героїв Небесної сотні. Мисткиня звертається до рідних героїв та журналістів за їхніми фотографіями, а потім розміщує готові портрети на своїй сторінці в facebook.

Художник Олександр Ройтбурд приїхав на Майдан 21 листопада 2013-го, добре усвідомлюючи, що його кар'єра могла на цьому й закінчитися. На своїй сторінці в Facebook він написав: «Вобщем так. я понимаю, что поздно пить боржоми, но сейчас вызываю такси на майдан. чтоб потом в зеркале самому себе в глаза с чистой совестью смотреть. Кто хочет меня увидеть — подтягивайтесь. Может быть, это еще имеет смысл». Серед інших його колег, які підтримали Майдан, художник згадує Тіберія Сільваши, Володимира Буднікова, Владу Ралко, Арсена Савадова, Матвія Вайсберга, а також «Барбакан» Олексі Манна — як один з центрів Майдану. Ройтбурд зізнається, що, оскільки він станковист, то працює в тиші майстерні, а отже, його рефлексії Майдану лягли на полотно пізніше, проте досить швидко. Вже в березні 2014-го відбулася його персональна виставка в галереї Щербенко. Але, безумовно, є художники, які відповідали на заклики і запити революції в реальному часі. Ройтбурд такими вважає художників «Барбакану» і Тістола, мислення яких балансує на межі реклами та поп-арту, що можна побачити по практикам «жлоб-арту» чи «нацпрому» [10].

Взимку 2014-го «Українська правда» звернулася до художників з різних міст України з трьома питаннями стосовно Майдану:

1. Як Ви ставитеся до подій в країні? Могли б Ви назвати цю революцію «своєю»?

2. Що художник може запропонувати революції? На ваш погляд, таке професійне самовизначення якось впливає на участь в протестних рухах?

3. Чи варто чекати на те, що Євромайдан та пов'язані з ним події стануть приводом для окремого художнього висловлювання? [11].

Журналістка Ольга Балашова надає відповіді художників з різних міст України. В нашому дослідженні нас цікавлять саме ті, хто перебував у Києві і брав участь у протестах. Зокрема, Анатолій Белов, який разом з Катериною Міщенко є автором популярного постеру «Нам нема чого втрачати, крім наших майданів!». Він вважає, що в революціях художник може проявитися по-різному: малювати плакати, виконувати технічну роботу, працювати в команді без авторства, взагалі не проявлятися як художник, а тільки битися на барикадах та чергувати в лікарнях. Художник, як і будь-який інший громадянин, може допомагати революції в межах своїх сил та можливостей.

Лєся Хоменко вважає, що художній рефлексії важко функціонувати в умовах такої стрімкої зміни контексту. А особливо в контексті справжніх смертей та насильства. Вона зауважила цікаву річ — багато художників Майдані зафіксовано у фото/відео. За словами художниці, «відбувається привласнення дійсності для подальшої роботи та рефлексії. Я спробувала відповісти собі на питання свого місця як художника на Майдані, малюючи портрети людей і віддаючи їм оригінал. Собі я залишала копію “під копірку”» [11].

Олекса Манн, активний учасник протестів з їх перших днів, поділяє протести на три фази: 1. «За Євроінтеграцію». До 30 листопада (побиття студентів). 2. «Проти злодійської влади». З 30 листопада по 19 січня пройшла активізація протесту. 3. «Війна за Батьківщину», після 19 січня. Творцям властиво творче передбачення. На жаль, характеристика третього етапу, яку дав Олекса Манн на початку лютого, повністю збіглась з трагічними подіями, які почалися і продовжуються в Україні. Це дійсно війна за Батьківщину.

З точки зору Олекси, художник взагалі може не брати участі в революції та різних протестних рухах. «Я беру участь як громадянин, а не як художник. Просто інструменти протесту можуть бути й художні. Володіння ними розширює діапазон протесту» [11].

Київський художник Вова Воротнев вважає Майдан сам по собі комплексним колективним художнім висловлюванням, і медіу-

мом, і виставою, частково постановочною. А киянину Саші Курмазу складно сказати, що взагалі «художник» може запропонувати, проте він особисто краще вміє створювати візуальні образи, ніж коктейль Молотова, і, отже, бере участь у революції своїми політичними графіті та плакатами. Для нього Майдан є висловленням, потужним за своєю формою, радикально-політичним за змістом, і в той же час неймовірно естетським і виразним; натомість сам художник є безпорадним перед стихією майдану. Київська художниця Аліна Якубенко вважає, що художник може запропонувати революції себе як людську одиницю, а художні практики не мають чітких меж: вони весь час розширюються. Вона наводить думку активіста про те, що барикаду на Хрещатику варто виставити як інсталяцію в PinchukArtCentre. Тобто протестувальники усвідомлюють ці процеси як глобальну інсталяцію. Львівський художник Сергей Петлюк розповідає, що за два місяці від початку протестів у Києві він приїжджав на Майдан п'ять разів. Він вважав Майдан чудовою платформою для вивільнення творчої енергії колективного підсвідомого. А з точки зору ужгородського художника Павла Ковача Майдан буде і вже є темою для багатьох художників, але найкращий твір (перформанс) на цю тему — відбувається в цю хвилину [12].

Після лютневих боїв, на початку березня 2014-го, біля стели Незалежності стартував мистецький проект «Арт-Намет». Учасники київських протестів візуалізували свої мрії на фрагментах наметів Євромайдану та Антимайдану. Потім професійні художники та веб-дизайнери почали працювати над концептуальними арт-об'єктами на основі аматорського живопису учасників Майдану.

Весною 2014-го як в Україні, так і за кордоном починають відбуватися виставки, присвячені Майдану, — наприклад, виставка «Громадянський містицизм» в Інституті проблем сучасного мистецтва НАМ України. Деякі інші виставки також згадуються у цьому контексті. Але такі виставки становлять тему осібного дослідження.

Мистецькі осередки

В грудні 2013 р. на Хрещатику з'явився «Мистецький барбакан», — за аналогією фортифікацій для захисту підступів до міських брам. Такі укріплення у пізньому Середньовіччі приймали на себе перший удар ворогів і давали можливість зачинити ворота в основній фортеці. Саме у вигляді такої споруди представився організаторам громадський пост креативної інтелігенції для проведення мистецьких акцій — художніх виставок, літературних читань тощо.

Барбакан відразу перетворився на постійно діячу виставку анархічного мистецтва, де збирались художники, кіношники, письменники, музиканти та філософи: проводились лекції з протестного мистецтва та літературні читання, відбувались дискусії. На стінах «Мистецького барбакану» були представлені репродукції робіт його організаторів — художників Олекси Манна, Івана Семесюка, Андрія Єрмоленка та Павла Жарка. Потім їх доповнили інсталяції та репродукції інших авторів, зокрема, інсталяція «Мішені» Єжі Коноп'є. Коли 18 січня 2014 р. почалось протистояння на Грушевського, двоє учасників Барбакану були важко поранені; багато хто з них отримав безліч легких поранень; пізніше, в лютому, було вбито оператора, який знімав найважчі протистояння. Митці, як усі, несли втрати.

Більшість представлених на фанерних стінах Барбакану репродукцій і робіт були зроблені до зимових подій, проте вони отримали нове прочитання в контексті Майдану, — зокрема, це стосується Шевченкіани Андрія Єрмоленка.

Взагалі тема передчуття Майдану 2013–2014 в українському мистецтві чекає на окреме дослідження. Наведемо красномовний приклад. Восени 2009-го Віктор Сидоренко в рамках свого проекту «Левітація» представив скульптуру червоного велетня, що стала символом IV-ї Міжнародної художньої виставки-ярмарку «АРТ-КИЇВ contemporary '2009». Скульптура відразу актуалізувалася і набула соціально-політичних рис: оскільки тоді бурхливо обговорювали тему свинячого грипу, то скульптурі одягли марлеву пов'язку. Надаємо прочитання зими 2013–2014: на сходах Українського дому стоїть червоний гігант у пов'язці (протестувальники їх широко використовували проти газу) і вказує рукою на Кабінет Міністрів (який неодноразово закликали атакувати під час протистоянь) і на барикади на Грушевського (де відбувались довгі протистояння і сталися криваві зіткнення з жертвами).

Стосовно представлених на Барбакані і зроблених саме тієї зими робіт хочеться звернути увагу на постер Андрія Єрмоленко, де за основу художник бере відому картину Ежена Делакруа «Свобода, що веде народ». Делакруа написав її в 1831-му, таким чином відреагувавши на революційні події у Франції липня 1830-го, що поклали кінець режиму реставрації монархії Бурбонів. Творче трактування цієї картини Андрієм Єрмоленком було спочатку придумане для обкладинки щотижневого видання «Український тиждень» (№ 1–2, 2014), а пізніше трансформувалось у постер. У Делакруа барикади Парижа вкриті загиблими тілами. У Єрмоленка — барикади

Фото 10

Майдану вкриті шинами. Внаслідок трагічних подій 18–21 лютого 2014-го на барикадах Майдану залишились тіла Небесної сотні.

В лютому 2014-го в Українському домі облаштувалась «Мистецька сотня», ініціатором якої стала випускниця естрадно-циркової академії та Педагогічного університету Марина Матильда, мім за освітою. Молоді митці, зокрема, художньо оформлювали щити та каски бійців; вони шукали можливості у творчій спосіб допомогти протесту (фото 10).

Там само в Українському домі була створена Бібліотека Майдану. Її організатори на початку лютого інформували: «У будь-якому протистоянні завжди має бути місце і для мистецтва. Задля підтримки бойового духу завтра, 8.02, зустрінемося у БІБЛІОТЕЦІ МАЙДАНУ в Українському домі! Почитаємо фрагменти книги “Доба. Сповідь молодого бандерівця” та радо поспілкуємося з вами! Приходьте! 16:00, центральна зала! Слава Україні!»

На Майдані активно діяли як народжені революційною хвилею, так і давно відомі в країні мистецькі об'єднання. Мистецьке об'єднання «ОстаННя Барикада» було створене в 2006-у для пропагування сучасної української міської культури. Його голова — український політик, народний депутат Олесь Доній, в інтерв'ю 30 грудня 2013 підкреслив важливість музично-мистецької складової

Майдану і розповів про музикантів та співаків, які виступали зі сцени («ОстаNNя Барикада» практично стала організатором концертів на Майдані): «Наше завдання — це ще й організувати графік, хоч ті, хто навіть між собою мали якісь тертя, без питань виступають і самі йдуть з ініціативами. Наприклад, після розгону Майдану гурт “Kozak System” запропонував записати пісню “Брат за брата”, яка фактично стала гімном Євромайдану. У записі цієї пісні брали участь також і Антін Мухарський, і Бурмака, і Фома, і Олег Собчук зі “С.К.А.Й”, і Анжеліка Рудницька, і Тарас Чубай, і легендарний Піпа з першого складу ВВ... Майдан — це поклик душі, а ми лише формуємо графік виходу на сцену, — наголошує політик. — У нас вже виступали “Пікардійська терція”, “Плач Єремії”, “ТНМК”, “Тартак”, “Kozak system”, “MadHeads”, “Мандри”, “OtVinta”, “Гайдамаки”, “С.К.А.Й.”, “Фіолет”, “Роллікс”, Лама з гуртом, Бурмака з гуртом та інші — всі провідні гурти побували у нас. І не тільки рок-колективи: виступали і оперні, і поп-співаки» [13]. На своєму сайті «ОстаNNя Барикада» інформувала киян про приблизний графік виступів на сцені Майдану.

Артисти беруть участь не тільки у мистецькій складовій протестів, підкреслює Доній. Гурт «Kozak System» привіз сто кожухів, сто пар валянків і сто пар галош: Іван Леньо сів за кермо і поїхав в магазин, закупив це і привіз. «С.К.А.Й.» і «Друга ріка» закупували генератори та теплі речі для Майдану; Марічка Бурмака днює і ночує на Майдані, а справжнім енерджайзером Майдану є Руслана.

Наразі мистецьке об’єднання «Остання Барикада» видає антологію з 4-х дисків, кожен з яких символізуватиме собою один місяць української революції, починаючи з листопада по лютий місяць. «Музична сотня — листопад», «Музична сотня — грудень», «Музична сотня — січень», «Музична сотня — лютий». Два перших вже побачили світ.

Музика

На Майдані 2013–2014-го, як і в 2004-у, музикантам була відведена значна об’єднавча та мотивувальна роль. Ми вже зауважували, що іншим видам мистецтва потрібно більше часу для того, щоб відрефлексувати події, ніж музикантам. Багато хто з митців брав участь у протестах як громадянин, а потім вже переводив дух протестів у мистецькі твори. Кінорежисер Михайло Ілленко розмірковував у ті дні: «Я не політик. Я кінорежисер. Мені легше висловити свої погляди через екран, а не з трибуни, але важко утриматися від прямої розмови в ті дні, коли суспільство гуде і не збирається чекати, поки

відреагує кіно, театр, література, живопис, балет. Можливо, саме інертність, відстороненість, валь'яжність нашого творчого ресурсу тепер, коли час прискорився, продовжує збільшувати дистанцію між суспільством та художником. Політики, не виходячи за межі власної аргументації, також демонструють свою одноногість, нехтуючи нашим величезним творчим потенціалом. Встигає і навіть випереджає це прискорення часу хіба сучасна молода музика. Саме вона органічно знаходить своє місце на Майдані» [14].

Газета «День» тоді писала: «На Майдані жива музика звучить майже завжди. Не та, що лунає зі сцени, а та, що народжується біля наметів, у будівлях КМДА та Українського дому, біля бочок з вогнем і навіть... на першій лінії барикад на Грушевського. Співи і музика супроводжують кожен день протестів — підтримують, надихають та заспокоюють учасників Майдану. Ще 7 грудня, коли на вулиці Лютеранській встановили піаніно, щоб кожен охочий міг зіграти щось для бійців ВВ, в медіа до слова революція додали визначення — культурна. З того часу музики, як і мистецтва загалом, тут лише більше» [15].

Піаніно, скрипка, сопілка, бандура і обов'язкова гітара, яка передається із рук в руки біля багаття, де гріються протестувальники. Музиканти професійні і музиканти-аматори змішалися на Майдані. Тоді ж відомий кримсько-татарський гітарист-віртуоз при Енвер Ізмайлов присвятив свою нову композицію «Майдан» боротьбі українського народу за свої права. Відеоряд до неї складається з кадрів, відзнятих протягом київських протестів.

Безумовно, особливою подією став виступ на Майдані 15 грудня 2013 р. Святослава Вакарчука зі старим складом гурту «Океан Ельзи», — а саме з Павлом Гудімовим, Юрієм Хусточкою, Дмитром Шуровим та Денісом Глиніним, — на підтримку протестувальників. Особливим виступ став не тільки для протестувальників, але й для самих музикантів. Рефрен пісні «Я не здамся без бою» став позивним протестувальників, а пізніше — української воїнів, які відстоювали незалежність країни. Відбувся блискучий геппінг, який об'єднав талановитих і улюблених музикантів з протестувальниками на тлі революційних майданівських інсталяцій у мерехтінні ліхтариків мобільних телефонів.

Співак і лідер гурту «Тартак», Олександр Положинський став одним з найактивніших учасників протестів. Розуміючи, що революція вимагає певного контенту, він закликав на своїй сторінці у Facebook збирати пісні, доречні для звучання на Майдані, викладати їх у wav-

якості і просити правовласників безкоштовно надавали права на публічне сповіщення. Олександр дуже швидко зайняв лідерську позицію не тільки серед колег-співаків, але і як член Ради Майдану.

Сайт Insider 31 січня інформує: «За час протестів українці стали свідками культурних подій, які були б фантастичними за інших обставин: виступ об'єднаних “Океанів”, достроковий реліз демо-записів “Братів Гадюкіних”, безкоштовний концерт “Ляписів”, художники, які малюють картини в гущі подій... Митці стали поряд зі своїм народом. Музиканти відклали творчі плани, взяли за інструменти і написали нові композиції, щоби хоч якось підняти бойовий дух українців. Буквально щотижня інтернет вибухає новим “єврохітом”» [16]. Журналісти поспілкувалися з музикантами, що творять для Майдану. Орест Лютий підкреслював, що музиканти виконують дві місії — підтримка бойового духу та фіксування подій в усталених мистецьких формах. Григорій Вагапов (гурт «Вперше чую») вважає, що, оскільки рок — це протестна музика, то, якщо твоя пісня надиhaє на боротьбу, то автор є щасливою людиною, і наводить для прикладу свою пісню «Не треба». Ярина Квітка (гурт «Фолькнери») своє ставлення до Майдану підсумовує словами з пісні «Єврогойдалка» гурту «Фолькнери»: «На Майдані була і ще завтра буду — з мене досить триста років безладу і бруду». Іван Леньо (гурт Kozak System) переконаний в тім, що, якщо артисти мають можливість вийти до мікрофона і висловити свою думку і своє бачення через музику, то це потрібно робити. Сергій Фоменко (гурт «Мандри») бачить роль музиканта в громадських протестах такою ж, як і будь-якого громадянина: допомагати справі, як може, і в міру своїх можливостей. Едуард Приступа (Діля) вказує на важливість наповнення і змісту підтримки музикантами протестів.

Окрім виступів на сцені, музичні твори про Майдан, що були написані в цей період, швидко розповсюджувались Інтернетом. Вкрай складно назвати всіх музикантів, які брали участь у протестах зими 2013–2014. Особливою популярністю користувалися тоді такі хіти: Гурт «OtVinta» — «Струя», «GogolBordello» — «Ukraina e Sertzevina», «Скрябін» — «Історія», «Баракта» — «Давайствай!», Гурт «Вітер знає» — «Разом і до кінця», «R-EVolution» — «song from Ukraine», «Антитіла» присвятили Майдану пісню «Незалежний»; із нового альбому «Єднайся, народе» — від етно-гурту «ТаРута»; «Брати Гадюкіни» — демо-пісні з нової платівки, Віктор Морозов — пісні про Майдан на вірші Юрія Винничука та Андрія Панчишина; композиція Віктора Бронюка і гурту «ТіК» — «Люби ти Україну!»

стала символом вінницького Євромайдану; пісня «Чи ви чуєте цей спів?» виконана хором випадкових людей, які об'єдналися з метою висловити підтримку Євромайдану. Відома музикантка Марія Бурмака також присвятила свою пісню Героям Майдану. Популярну пісню італійських партизан «Bellaciao» («Прощавай, красуне») українці переробили в пророчий хіт Майдану «Вітя, чао» (автор українських слів Ірина Земляна, солістка Ольга Хуторянець). Ще один супер-хіт «Горіла шина, палала..» був зроблений за мотивами народної пісні «Горіла сосна, палала..» і змонтований з відеорядом подій Майдану.

На Майдані, — не тільки на його сцені, але й серед протестувальників, — були і барабанщики, і трубачі, і бандуристи, і цимбалісти. 13 грудня 2013 відбулася акція барабанщиків, які вийшли на Майдан підтримати протестувальників. Проте найвідоміші барабани Майдану — козацькі. Цимбалісти на Майдані виконували неймовірний рок, який всім показали кінематографісти з об'єднання «Вавилон».

Трубачі завжди підтримують бойовий дух. Так сталося і під час жорсткого протистояння на Грушевського 19 січня 2014. Зокрема, протестувальників підтримував відомий харківський трубач Костянтин Олійник. Він виконував Гімн України та пісні, що піднімали дух, знаходячись просто в епіцентрі бою. І він розумів, до якої міри важливою була його музика.

Ми вже писали, що, як і в 2004-у на Майдані та Антимайдані, який знаходився у Маріїнському парку, звучали діаметрально протилежні пісні. На це звертає увагу і режисер Валерій Балаян у блозі «Вільне місце». З його точки зору, естетична різниця як раз і демонструє глибину вибору, перед яким опинилась Україна. Це вибір шляху: або європейські зорієнтоване громадянське суспільство, або знову життя під владою бандитів, що захопили країну ще в 1919-у. І неважливо, що тоді вони були в опорках, а зараз носять «Бріоні» і взуття зі зміїної шкіри. Тому лозунг всіх майданів фактично тільки один: «Банду — геть!». І це є найстрашніша музика для влади по обидві сторони кордону [17].

На особливу увагу заслуговують позиції таких відомих метрів, як композитор Валентин Сильвестров та диригент Роман Кофман. Всесвітньо відомий київський композитор і учасник протестів Валентин Сильвестров зазначав: «На Майдані співали гімн України, один з найкращих гімнів в історії. Навіть у порівнянні з дуже хорошим німецьким, де використовується музика з квартету Гайдна, український дуже сердешний і оригінальний. А що відбувалось на Антимайдані? Люди мовчали, слухали якісь радянські

пісні з якимись дурацькими словами, а не співали» [18]. Композитор брав участь у протестах і написав п'ять варіантів гімну на відомі слова, а також «Різдвяний псалом». Композитор наголошував, що він не боровся на Майдані — він просто не міг там не бути. Митець виражає свою позицію через творчість, або на барикадах, — через активну позицію або через високу фаховість: проте не можна стояти осторонь. Після трагічних січневих подій на вул. Грушевського Сильвестров створив диптих «...І вам слава, сині гори» та «Со святими упокой...» і присвятив його пам'яті загиблого Сергія Нігояна. Після вбивств на Майдані 18–20 лютого 2014 композитор написав новий диптих, що радше нагадує знамениті фрагменти з реквієму — «Diesirae» і «Lacrimosa».

26 лютого 2014 у Національній філармонії України відбувся благодійний концерт в пам'ять Небесної сотні. Звучали Шостакович, Гріг, Бетховен. Вхід був безкоштовний, а концерт транслювався на Майдан, а також на кількох українських телеканалах. За диригентським пультом стояв один з найвідоміших українських диригентів, Роман Кофман. Він звернувся до залу з проханням не аплодувати оркестру, — адже це практично панахида за героями, які загинули в ста метрах від Філармонії...

Театр

Театральна спільнота Києва створила проект «Щоденники Майдану» — документальну виставу про протести на основі зафіксованих свідчень учасників. На початку грудня відбулась перша зустріч за ініціативи драматурга Наталії Ворожбит і режисера Андрія Маєма з учасниками протестів, які поділилися враженнями щодо подій, що відбулися з ними протягом тижня початку протистоянь. Отже, назва «щоденники» є буквальною. На початку лютого 2014-го драматург розповіла інтернет виданню «Українська правда», що вважає такі зустрічі своєрідними сеансами психотерапії. Одночасно з цим тривала робота над розшифровкою та відбором матеріалу — за два місяці його зібралось чимало. «Зрозуміло, що п'єса буде без фіналу, адже усе лише починається. Основна наша задача — фіксувати те, що відбувається. Навіть не самі події, бо їх зафіксує преса, а те, що відчувають люди, коли невідомо, що буде завтра» [19]. На основі зібраного матеріалу Наталія Ворожбит написала п'єсу в жанрі документального театру «Щоденники Майдану». Її герої не розповідають глядачеві, чому вони прийшли на Майдан; за лаштунками залишається будь-яке ідеологічне чи політичне під-

грунтя. Наразі ми тільки дізнаємося про великі та маленькі трагедії цих людей, їх радості та печалі.

Перший варіант п'єси глядачі побачили у Херсоні 9 лютого 2014; потім були Москва, Гданськ, Лондон. У Києві ж презентація тексту відбулася 30 березня в ЦСМ «ДАХ».

Кіно

Кінематограф від перших революційних днів став фіксувати події Майдану. Була створена громадська ініціатива «BABYLON'13», до якої долучились кінематографісти. Вони знімали короткі міні-фільми тривалістю у кілька хвилин. Основна мета ініціативи полягала в тому, щоб мотивувати глядача долучитися до важкої роботи над майбутнім, а лише потім у створенні хроніки подій. Багато хто з цих кінематографістів — так званні *українські злі*, які нещодавно були готові були сказати як Києву, так і всій Україні «Гуд бай!». Саме так називався їх гострий соціально-критичний альманах, випущений у 2012. Сьогодні в баченні України *українськими злими* ми спостерігаємо глибинні метаморфози, бо такі метаморфози переживає сама Україна. Кінематографісти перейшли від нищівної гострої соціальної критики до безпафосної героїки. Київ — місто доленосних змін. Знімальний майданчик цих змін. Точні, короткі документальні замальовки, що знайомлять глядача у тому числі з новою архітектурою Києва — архітектурою барикад. І, хоча люди на цих барикадах часто були в масках, камера однак зуміла вихопити блиск їх очей.

Продюсером і художнім керівником «BABYLON'13» від початку його заснування є режисер Володимир Тихий. Він очолює художню комісію, яку обов'язково проходить сюжет, перед тим як з'являється на каналі «BABYLON'13» на YouTube. Він вважає «BABYLON'13» способом створення модерної культурної реальності України. Режисер підкреслює, що під час зйомок і подій, що відбувались, перш за все він відчував себе громадянином. Потім вже, залежно від обставин, — кінематографістом та активістом.

Для режисерки і активної учасниці «BABYLON'13» Лариси Артюгіної сьогодні є дуже важливим показати людям правду. З її точки зору, гурт завжди сильніший, ніж самітник, особливо в умовах війни. Багато кінематографістів знімають революцію індивідуально. Накопичують матеріал, щоб потім змонтувати «геніальне кіно» і отримати «Оскар». Так починала і Лариса; проте згодом вона зрозуміла, що для неї Країна важливіша, ніж Оскар [20]. Протягом Революції гідності вона зняла фільми «Прапор», «Панахида», «Герніка» та ін.

«BABYLON'13» став способом безпосередньої участі кінематографістів у Революції гідності, камера яких фіксує та аналізує буремні події зими 2013–2014. Серед учасників — режисер та оператор-постановник Іван Сауткін, режисер монтажу Роман Любий, оператор-постановник Юрій Дунай, режисер Юлія Гонтарук. Саме Юлія є авторкою кінозамальовки «d-moll в КМДА» про піаністку Олександру Морозову, яка грає свій твір «D-moll», щоб підбадьорити втомлених мітингувальників.

Кінематографічне об'єднання «Бімбарproduction» працювало над проектом «ДНК UA» — про людей з генами справжнього українця. Свій потенціал вони спрямовують на будівництво нової України. Славнозвісна Соц-арт група «Бімбарproduction» утворилася за рік до Майдану, але саме революційні події дали поштовх її активній діяльності. «Бімбівців» називають «інформаційними воїнами медіа-фронту», а працюють вони на стику мистецтва і медіа під псевдонімами Клавдія Буквич, Анрі Мос і соціальний художник #Sociopath. Першими героями «ДНК UA» стали активісти з Харкова Євгенія та Валентин, які тут, у Києві, були кураторами революційних кінопоказів, а також активні майданівці — співак Олександр Положинський, письменниця Ірена Карпа та журналіст Богдан Кутєпов.

Окрему увагу до себе в революційних подіях зими 2013–2014 привертає феномен так званого «велосипедного кіно». Йдеться не про вироблення фільму чи про специфічний спосіб його прокату: його можна розглядати як своєрідний перформанс. На Михайлівській площі чи біля Київської мерії можна було зустріти пересувний кінотеатр, що привіз до Києва з США Стюарт Фармер, який вважає себе «винахідником нового культурного простору», центром якого є екран, стійка для нього та під'єднаний до велосипеда проектор. Хтось з глядачів крутить педалі — це замінює живлення від генератора. Доки вони не втомляться — іде кіно. Сучасні технології роблять такий кінотеатр компактним і зручним, у той же час відкриваючи можливості для спілкування під час і після перегляду фільмів. Стюарт Фармер на Майдані показав фільм про єгипетську революцію під символічною назвою «Площа». Невдовзі після цього інтерв'ю тодішня українська влада проголосила його персоною нон-грата: новий культурний простір її налякав.

Закарбував бої на Майдані 20 лютого словацький художник Томас Рафа. У своєму фільмі він об'єднав фото та відео. Митець розповідає, що він опинився на Майдані 20-го лютого, в той час, коли там гинули від куль люди.

Микола Марусик також знімав бої на Майдані в ніч з 18 на 19 лютого. Пам'яткоохоронець і засновник ГО «Мистецька платформа проти хмарочосу», Микола зробив відео про бої тієї ночі і відразу виклав його у вільний доступ в Інтернеті. Невдовзі його поранили. Йому пощастило: він був разом з братом і другом, які винесли його з Майдану. Потім він пригадував, що цілили на спалахи камер. Багатьом тоді не так пощастило, як Миколі. Вони залишилися на Майдані назавжди.

Практично весь український протест був детально зафільмованим з багатьох ракурсів, часто несподіваних. Безумовно, популярність протесту підсилювало миттєве розповсюдження відео-матеріалів соціальними мережами, у тому числі завдяки YouTube. Відео було і меседжем, і документальною фіксацією для подальших рефлексій. Художники-учасники Майдану відходять від фарби і працюють у царині відео-арту: наприклад, художник Андрій Сидоренко створив присвячену Майдану відео-роботу «When the Lie Loses Power» (коли брехня втрачає владу). Зняті ним на Майдані кадри, — протести, побачені і оцінені оком художника й активного учасника подій, — передають глядачеві трагічний драйв подій.

Панорамна відео-інсталяція «Колайдер» кінорежисера та художника Оксани Чепелик дає можливість подивитися на сучасність з ракурсу подій, які сформували сьгоднішній світ. Режисерка ставить важливі філософські питання про людське призначення, про народження нових значень і форм мислення, а також нових шляхів існування в світі. Авторка представила свою роботу ще до подій зими 2013–2014, і її робота виявилась пророкою. Калейдоскоп драматичних подій світу, які зображує автор, неначе ставить питання: що далі?

Кіно-замальовки трагічної і доленосної зими 2013–2014-го, зрештою, складаються в повнометражні документальні фільми. В березні 2014 на відкритті 11 Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини була презентована хроніка Українського протесту «Євромайдан. Чорновий монтаж», де епізоди майбутніх фільмів про Майдан складаються у калейдоскоп революції, який не потребує коментарів.

Одним з найбільш очікуваних фільмів про Майдан стала картина відомого українського кінорежисера Сергія Лозниці. Вперше в своєму житті він знімав фільм, події якого відбуваються в реальному часі, і, як усі інші на Майдані, не знав, чим все закінчиться. Фільм знімався 90 днів; він складається з чотирьох частин: «Пролог», «Торжество», «Бойові дії» та «Постскрипtum». Режисер розповідає про хід революції, від мирних мітингів до кривавих вуличних боїв.

Саундтреком фільму стала пісня «Вітя, чао». Лозниця показав фільм вже 21 травня 2014-го, як особливу подію 67-го Канського міжнародного кінофестивалю. Павільйон не міг вмістити всіх охочих, як трохи згодом, у липні, й зал Одеського міжнародного кінофестивалю, де Лозниця презентував свою роботу українському глядачеві.

Влітку 2014-го було завершено зйомки масштабного документального фільму «Pray for Ukraine». Над картиною працювала інтернаціональна група кінематографістів, і за три місяці було створено справді монументальне полотно про події на Майдані.

Без сумніву, кінематограф вже вагітний художніми фільмами про Майдан.

Література

Літературний критик, есеїст і перекладач Олександр Бойченко на початку лютого 2014 сказав про участь письменників у протестах так: «Для мене показовим є той факт, що Майдан сьогодні активно підтримують не лише мої друзі-приятелі, як от ціла родина Андруховичів, Андрій Бондар, Андрій Любка, Сергій Жадан, Тарас Прохасько, Юрко Винничук, Ірена Карпа, Тарас Чубай, Kozak System, але й ті письменники, художники, музиканти, з якими в інший час я би суто з мистецьких міркувань і не привітався. Митці — люди загалом егоїстичні, зі своїми “тарганами” в головах; однак у цих обставинах вони забули про внутрішні чвари і почали діяти спільно. Очевидно, що коли ситуація нормалізується, ми знову пересваримося, але нині усі пристойні люди — по один бік барикад» [21].

Поезія

В середині грудня 2013 р. український поет Артем Полежака написав вірш «Репортаж», який стрімко став відомим. Він презентував його публіці в київському клубі «44». Поет саркастично і дотепно висміяв суцільну брехню російського телебачення, — зокрема, його ведучого Дмитрія Кисельова:

Господин Киселёв, в Киеве страшно!
Опять малороссов попутал нечистый!
На площади варят военную кашу.
По улицам толпами ходят фашисты.
Кругом баррикады, окопы и рвы.
Ещё до сих пор мои руки трясутся —
Когда тут узнали, что я из Москвы,
Меня хотели убить трезубцем!...

Гостра сатира загалом притаманна всьому мистецтву Майдану: і плакатам, і поезії, і пісням. Як на сторінках окремих інтернет-користувачів, так і в групах однодумців, які створюють і збирають жарти. Наприклад, спільнота «Кокс Квасьневського» журналіста Дениса Бігусата і поета Миколи Воськала публікує вірші-порошки, які є відгуком на події та почасти заявами авторів.

Величезну популярність здобуває поезія «Никогда ми не будем братьями», яку Анастасія Дмитрук, студентка Національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенко-Карого написала після загибелі героїв Небесної сотні. Тут вже немає місця для веселощів і сарказму, — тільки для болю трагічних висновків. Трохи наївний, може, занадто простий для снобів, вірш відверто назвав своїми іменами речі, про які у ті часи думали мільйони людей.

Никогда мы не будем братьями
ни по родине, ни по матери.
Духа нет у вас быть свободными —
нам не стать с вами даже сводными.
Вы себя окрестили «старшими» —
нам бы младшими, да не вашими.
Вас так много, а, жаль, безликие.
Вы огромные, мы — великие.

Цей вірш також миттєво поширився в Інтернеті, — спершу у виконанні авторки, а потім в якості пісні: він був покладений на музику і виконаний литовськими музикантами (музика — Віргіс Пупшіс, виконавці — Віргіс Пупшіс, Яронімас Міліус, Кестутіс Невуліс, Гінтаутас Літінскас). У створенні цієї пісні взяв участь хор музичного театру Клайпеди.

Українські поети болісно реагують на трагічні події Майдану. Мар'яна Савка тоді писала:

Мій Господи, ти, наковтавшись прогірклого диму,
В п'ятому й у пожежі, та, зрозуміло, без каски,
Стоїш за плечима в синів найдорожчих — незримо —
Щоб руки простерти, якщо їм судилося впасти.

Польський поет Богдан Задура у лютому написав вірш, присвячений Майдану: «Готель Україна», де він перераховує довгий список українських митців, яких готовий прийняти у себе у важкі часи, і з жалем завершує:

соромно мені дорогі мої
що я тим більше з вами
чим більше не чую

ваших лідерів
і всіх
які говорять
до вас зі сцени
у тому числі польською

Цей вірш переклав і розмістив на своїй сторінці у Facebook Андрій Любка.

Взимку, в час тривання протистояння, видавництво «Просвіта» видало збірку поезій Дмитра Павличко «Вірші з Майдану», що складається з 12 віршів, яка була підписана до друку в кінці 2013 р. А весною 2014-го чернівецьке видавництво «Букрек» презентувало першу збірку поезій про Небесну сотню, куди ввійшли вірші, написані як поетами-аматорами, так і відомими авторами. Серед них — Дмитро Павличко, Мар'яна Савка, Іздрик, Олексадр Ірванець та інші.

Поети, як і художники, на Майдані були перш за все громадянами. Поет Іван Кулинський 20 лютого 2014 р. на своїй сторінці в Facebook писав: «тягати колоди, мішки з ковдрами, монтувати полиці під хірургію для польового шпиталю — все, що я зміг зробити сьогодні для мого народу. бути там, серед наших чудових людей, які самі знаходять, де потрібна допомога, серед найрізноманітнішого люду, від дівчат у красивому одязі й бізнесменів у дорогому одязі, забазграних брудними дровиняками, які вони перли на барикади, серед молодих і старших повстанців, чорних від кіптяви, суворих, усміхнених, сплячих біля барикад і вартуючих на них, серед лікарів, що не спали й не можуть, серед усіх нас — честь для мене. і — я не бачу виправдання тим, хто сидить вдома, хто здався зовнішній несвободі, впустив її в себе, перетворивши на внутрішню».

Час стрімко відносить Майдан у минуле. Майбутні генерації будуть сприймати його не тільки через історичні праці, але й також (а може, й перш за все) через мистецтво; зокрема, прозу. Проза вимагає більше часу і рефлексії матеріалу. Сьогодні ще невідомі такі твори, — крім заяви Андрія Куркова про те, що він пише роман про Майдан; але однозначно, що вони невдовзі з'являться. Безумовно, в основу прозових текстів у майбутньому ляжуть і журналістські проекти. Зокрема, проект Анастасії Берези «Є люди». З перших днів Майдану журналістка почала писати про його учасників, створювати їхні портрети і викладати на своїй сторінці у facebook. Ця сторінка дуже швидко здобула популярність; напевне, напоєні енергетикою Майдану, емоційно правдиві історії Анастасії Берези з часом перекочують на сторінки романів та сценаріїв до кінофільмів.

Цілком реалістичним видається твердження письменника, фантаста-містика Макса Фрая наприкінці холодного січня 2013 р. про те, що в Києві майданівці «розчакловують землю».

Перформанс: піаніно, інструмент свободи

Політичні акції на Майдані так чи інакше перетворювалися на перформанси. Бійців «Беркута» обсипали м'якими іграшками, активісти ставали перед силовиками з дзеркалами замість плакатів. Проте з перенасиченого креативом Євромайдану окрема яскрава сторінка, безумовно, належить численним перформансам з жовто-блакитним піаніно, прикрашеним зірками Євросоюзу, яке вперше з'явилося біля Адміністрації президента на розі вулиць Банкової та Лютеранської 7 грудня 2013-го. Встановив інструмент перед кордоном міліції та зіграв на ньому 64-й опус Шопена молодий львівський музикант Маркіян Мацех. Організував він це все разом із своїм батьком, Олегом Мацехом, та другом, Андрієм Меаковським. Ідея полягала в тому, щоб відповісти мистецтвом і добротою на насильство.

Ідея вуличного піаніно є поширеною у світі. Арт-проект «Зіграй на мені, я твоє» британського художника Люка Жерамма стартував у 2008-у і швидко став міжнародним: до нього долучилось уже 4 мільйони людей у всьому світі. Більше 900-т піаніно були встановлені в 40 містах світу — Лондоні, Лос-Анджелесі, Женеві, Парижі, Торонто, Бостоні тощо. Влітку 2013-го до цього списку приєднались Київ і Львів. Власне, у Львові його встановив Маркіян Мацех. Розташовані на вулицях та в парках, на вокзалах і базарах піаніно приступні всім членам громади: на них можна грати чи насолоджуватися їх музикою. Хто і як на них грає, як довго інструменти залишаються на вулиці, — залежить від спільноти та погоди. Задум полягає в тому, щоб на піаніно грали всі охочі. На тлі гострого протистояння в Києві взимку 2013/2014 р., що набувало все більш трагічних і жорстоких рис, вуличне піаніно набуло інших змістів. Воно стало інструментом свободи, символом революції.

Після Банкової піаніно помандрувало на Хрещатик, до Київської мерії, де перетворилося ледь не на частину укріплення революційної барикади. Цьому запобігла піаністка Антуанетта Міщенко, студентка Національної музичної академії, розташованої просто на Майдані Незалежності. Вона врятувала інструмент й почала грати на ньому на холоді для людей, що потягнулися за прихистком від морозу до зайнятої протестувальниками будівлі мерії.

Фото 11

Піаніст Богдан завжди ховав обличчя за балаклавою, — в якості заходу особистої безпеки. В ефірі Громадського телебачення він розповів, що заграв на *інструменті свободи* випадково, коли прийшов підтримати протестувальників на Банковій; а потім грав ночами на біля київської мерії, підтримуючи людей. Хтось зняв його гру і виклав в YouTube з написом «Екстреміст дорвався до піаніно». Ранком Богдан прокинувся знаменитим. Невдовзі в Інтернеті з'явилась ціла спільнота, що називалась «Піаністи-аматори, об'єднані Майданом»; пізніше групу перейменували на Piano-extremist (фото 11).

Сам піаніст грає тільки класику і терпіти не може шансону. Він відверто дивується своїй популярності і вважає, що це зумовлено тим, що учасники протестів — культурні й освічені люди. У лютому 2014-го жовто-блакитне піаніно побувало на барикадах Грушевського. Виступ музикантів на спаленому автобусі, що стояв на барикаді, де пролилася кров, був заклик до миру та порозуміння, символом ненасильницького спротиву, звуками музики замість звуку бойових грант та куль (фото 12).

Після Києва до акції «Інструмент свободи» долучилися Львів, Донецьк, Дніпропетровськ, Вінниця, Ужгород, Кіровоград, Одеса, Суми та інші обласні центри, де з'явилися жовто-сині вуличні піаніно, на яких певного дня одночасно зіграли активісти цих міст. У Луганську піаніно-виступ намагалися зірвати: на майданівців напали, а інструмент пошкодили...

Фото 12

Закордонні мистецькі акції на підтримку Майдану

Від самого початку Майдан підтримали відомі артисти і співаки: наприклад, Арнольд Шварценеггер, Клуні, Гоголь Борделло та інші митці світу. За кордоном відбулися мистецькі маніфестації на підтримку протестувальників.

Паризький Артмайдан — маніфестація, що супроводжувалась виступами музикантів, співаків, художників та акторів, які підтримували українських протестувальників. Вона відбулася в Парижі 16 лютого, пройшла бульварами Сен-Жермен та Сан-Мішель і завершилася виступами артистів перед Пантеоном. Українські студентки Сорбони звернулися до директора Музею плакату України, редактора журналу «Музеї України» Віктора Тригуба, який надав їм плакати Майдану.

27 січня 2014-го у Берліні перформер Алесандро Раушман влаштував акцію солідарності з Майданом, учасники якої кілька годин пролежали, обмотані термо-фольгою, на скрижанілій землі перед Бранденбурзькими воротами. Вони символізували тих, хто загинув у Києві. Акція була несанкційована, але коли поліція дізналася, що перформанс спрямований на підтримку Майдану, вона не перервала його.

Так само в Берліні провела в лютому 2014-го свою фотовиставку «Євромайдан. Окуповані простори» українська художниця Євгенія Белорусець, з точки зору якої це був більш активістський, аніж художній жест.

Український гурт з Німеччини «Stadtgarten» разом з Володимиром Некрасовим записав пісню про Майдан «You are my revolution».

2 лютого 2014-го у столиці Литви, Вільнюсі, відбувся благодійний марафон, всі кошти від якого були передані на ліки для постраждалих у Києві мітингувальників. В концерті «Kartusu Ukraina!/Разом з Україною!» взяло участь 11 литовських артистів — «Skylė», «Zalvarinis», «Skamp», «Biplan», «Liūdnislibinai», «Dee&Kamy», «FreaksonFloor», «Garbanotashosistas», MC Mesijus, JurgisDidžiulis и «AliveWay».

Необхідно підкреслити, що події української революції стали поштовхом у переосмисленні відносин між Україною і її найближчими сусідами — важким і болючим з Росією, наповненим новим позитивним змістом підтримки з боку Польщі. Безумовно, це знайшло відображення у мистецтві, перш за все у пісенному. На всіх каналах польського телебачення була показана пісня гурту Тарака «Подай руку Україні» (TarakaPodajRęceUkrainie (LIVE Majdan) <https://www.youtube.com/watch?v=QtClmp3zQVc>).

3 лютого 2014 р. до українців у відео-зверненні зі словами підтримки звернулися відомі митці Польщі: режисери, журналісти, актори, співаки тощо. Ідея виникла після затримання у ніч на 20 січня студентів Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого: Юрія Хробуста, Андрія Котляра і Данила Окулова, Олександра Шкрабака, Андрія Іванюка, Вадима Ковальова, яких звинуватили в організації масових заворушень. Кінооператор Андрій Котляр та режисер Олександр Шкрабак зняли під час Майдану фільм «Громадянин» в рамках проекту «BABYLON'13» про громадян, які у часи вибору такий вибір для себе зробили.

Висновки

Наш аналіз свідчить, що Майдан 2013–2014-го є креативним і творчим явищем. Безумовно, викладений матеріал про мистецтво Майдану може бути доповнений багатьма фактами, над чим працює автор з метою відтворення більш детальної картини цього феномену. Окрім цього, окремою важливою темою є пост-майданні художні рефлексії цього періоду. Вже весною 2014 р. видана збірка поезій про Майдан; нині готується книга з найкращими фотографіями; численні галереї провели присвячені Майдану виставки. Вимагають часу рефлексії у прозі та художньому кінематографі, але можна з упевненістю сказати, що невдовзі такі твори побачать світ. Ми стаємо свідками народження сучасного героя в різних видах мистецтва.

Це стає особливо промовистим у рік двохсотріччя Тараса Шевченка та на тлі трагічних подій: анексії Криму та війни з Росією.

Світова гуманістика ще довго переосмислюватиме й аналізуватиме цивілізаційні злами в Європі на початку ХХІ ст., які пройшли по Україні. Мистецтво допоможе розкрити їх у властивій йому різноманітності форм. Саме єдність наукового аналізу та мистецького бачення дадуть вірний підхід до розуміння подій в Україні взимку 2013–2014, які по-новому окреслили модерне розуміння Європи.

1. *Мусієнко Н.* Мистецтво і політика. — К., 2002.
2. *Мусієнко Н.* Мистецький фактор у типології європейських революцій в епоху ПОСТ // *Агора*. — 2006. — № 4. — С. 148–154.
3. *Довгань І.* Голос Майдану Євген Нищук: У мене було відчуття, що я знімаюсь в кіно про німецьких загарбників [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/01/29/150258/>
4. «Барикадний Новий Рік»! [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ostbar.com.ua/news.php?pg=0&id=621>
5. *Семенченко М.* Валентин Сильвестров: «Читайте Шевченка, доки не пізно...» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/valentin-silvestrov-chitayte-shevchenka-doki-ne-pizno>
6. *Тригуб В.* Андрій Єрмоленко — ще один талант Майдану [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://narodna.pravda.com.ua/fun/52f647ab8db92/>
7. *Дожкіна А.* Искусство на баррикадах: Майдан глазами украинских художников. Ч. 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/iskusstvo-na-barrikadah-maydan-glazami-ukrainskih-hudozhnikov-ch2/>
8. *Parrish A.* Roti's «NewUkraine». — Jaime Rojo & Steven Harrington. A «NewUkraine» Sculpture In Kiev By Street Artist Roti [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/jaime-rojo-steven-harrington/street-artist-roti-places_b_4677340.html
9. *Дожкіна А.* Искусство на баррикадах: Майдан глазами украинских художников. Ч. 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://artukraine.com.ua/a/iskusstvo-na-barrikadah-maydan-glazami-ukrainskih-hudozhnikov-ch1/>
10. *Балашова О., Тьтшиш Г.* Александр Ройтбурд: Если не победим, Украина вообще уйдет из цивилизационного поля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/14/152414>
11. *Балашова О.* Художники и революция. Часть 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/4/151225>
12. *Балашова О.* Художники и революция. Часть 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/11/151985/>

13. *Лебідь Н.* Олесь Доній: Мистецької акції такої «протяжності», як на Майдані, не знала жодна країна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://obozrevatel.com/interview/57164-oles-donij-mistetskoj-aktsii-takoi-protyazhnosti-yak-na-majdani-ne-znala-zhodna-kraina.htm>

14. *Ілленко М.* Додати до імені ще одне: Українець [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2014/01/29/150228/>

15. *Семенченко М.* Музика Майдану: від гітари до рояля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/video/muzika-maydanu-vid-gitari-do-royalya>

16. *Ушиніна Т., Аврамчук К.* Музичний тил Майдану, або Пісні цієї революції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.theinsider.com.ua/art/muzichnii-til-maidanu-abo-pisni-tsiyeyi-revolyutsiyi>

17. *Балаян В.* Песни Майдана и Антимайдана [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://grani.ru/blogs/free/entries/224102.html>

18. *Vorodina T.* Реплика: Валентин Сильвестров. ElegantNewYork [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elegantnewyork.com/silvestrov/>

19. *Олійник Є.* «Щоденники Євромайдану»: не можеш вплинути на події — зафіксуй їх [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25252295.html>

20. *Титиш Г., Береза А.* Обличчя #BABYLON'13. Люди, які творять кінопротест [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/culture/2014/02/13/152023/view_print/

21. *Антонюк М.* Олександр Бойченко: «Далі буде те, що ми самі зробимо» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://versii.cv.ua/new/oleksandr-bojchenko-dali-bude-te-shho-mi-sami-zrobimo/26383.html#comments>

Анотація. В статті досліджується соціокультурна антропологія київських протестів зими 2013/2014-го, мистецтво Майдану в його різних жанрах, проявах та вимірах.

Ключові слова: Майдан, місто як художній простір, інсталяція, плакат, фотографія, скульптура, живопис, музика, театр, кіно, література, перформанс.

Аннотация. В статье исследуется социокультурная антропология киевских протестов зимы 2013/2014-го, искусство Майдана в различных жанрах, проявлениях и измерениях.

Ключевые слова: Майдан, город как художественное пространство, инсталляция, плакат, фотография, скульптура, живопись, музыка, театр, кино, литература, перформанс, 2013/2014 г., искусство Майдана в различных жанрах, проявлениях и измерениях.

Summary. This article deals with sociocultural anthropology of the Kyiv protests in the winter 2013/2014, with the different genres of Maidan arts.

Keywords: Maidan, city as art space, installation, poster, photography, sculpture, painting, music, theatre, cinema, literature, performance.